

TUDOMÁNYOS MŰHELY

1975-BEN MEGKEZDŐDIK A "TIZKÖTETES" MEGJELENÉSE

/Beszélgetés Ránki Györggyel, Pamlényi Ervinnel
és Mérei Gyulával/

2"Jubileumi" évben vagyunk: 1964-ben jelent meg a kétkötetes Mo.-történet; és nem sokkal ezután elkezdődtek - lapunk első számában vázolt körülmények között - a tizkötetes feldolgozás előmunkálatai is. Ugy hisszük, mindazok között, akik a "szakma" iránt érdeklődnek, jelentős visszhangot kellett kiváltania egy olyan próbálkozásnak, amely ilyen mérvű nemzeti történeti szintézis létrehozására törekszik. Minden túlzás nélkül állíthatjuk - és ezt a résztvevők is többször hangsúlyozták -, hogy a marxista magyar történetírás olyan horderejű vállalkozása ez, amelyre még nemcsak hogy hazánkban nem volt példa, de - az egy Szovjetunió kivételével -, még a szocialista országok egyikében sem történt próbálkozás. Ugyanakkor hasonló jellegű kiadványok jelennek meg napjainkban világszerte, ami a munkatársak véleménye szerint részben megkönnyíti, részben pedig megnehezíti a munkát, tehát nem kell külön hangsúlyozni azt, "hogy mekkora szükség van az erők legnagyobbfokú koncentrálására, leggazdaságosabb felhasználására, és a munkálatok korszerű, jó megalapozására."/ld. Pamlényi Ervin: A "Magyarország története" szerkesztési módszeréről Tört. Szemle, 1969. 1-2 sz. /.

A megrendezett viták publikációit élénk figyelem kísérte, de mivel egy ideje nincs mód ilyen formában a munkálatok nyomon követésére, természetesen vetődik fel az az igény, hogy tájékozódjunk ezekkel kapcsolatban. Ez az igény szülte a jelenlegi próbálkozásunkat is, és az információszerzés érdekében megpróbáltunk a legilletékesebbekhez fordulni, azokhoz, akik hivatalból foglalkoznak ezekkel a munkálatokkal, és akiknek kellő rálátásuk van a "tizkötetessel" kapcsolatos munka egészére is. Ezért vettük fel a kapcsolatot Ránki Györggyel, aki a VIII. kötet főszerkesztője, és Pach Zsigmond Pál távollétében vállalkozott arra, hogy az egész munka állásáról egy rövid tájékoztatót nyújt, továbbá Pamlényi Ervinnel, a

"Századok" felelős szerkesztőjével, aki egyben a X. kötet munkálatainak tevékeny részese, továbbá Mérei Gyulával, aki az V. kötet fő-szerkesztője. Mindhármójukhoz nagyjából a következő kérdéseket intéztük :

1./ Több éve megkezdődtek a "tízkötetes" előmunkálatai. Hogyan ítéli meg a munkálatok jelenlegi helyzetét?/Az akkori tervek szerint milyen stádiumban kellene lenniök, és milyenben vannak?/

2./ A több alkalommal megrendezett viták élénk pezsgésről tanúskodtak, irodalmuk részben nyomon követhető. A konkrét munkálatok vonatkozásában mennyire nevezhetők ezek konstruktivaknak? Egységesnek látszik-e a "tízkötetes" koncepciója?

3./ A viták során döntően jelentkezett az az igény, hogy a mű készítésekor figyelembe kell venni a hazai és a külföldi kutatások legújabb eredményeit. Ezek egy része általános érvényű problémákat vet fel /pl. a francia gazd.tört.-i iskola eredményei, a Szovjetunióban folytatott periodizációs vita tapasztalatai, stb./; míg másik része - gondoltunk itt a szomszédos országok történetírására - konkrétan is érintkezik a "tízkötetes" anyagával. Mennyiben fog ez érződni a kész munkán, és tartalmazhat-e a mű elméleteket?

4./ Véleménye szerint milyen fő problémák mutatkoznak jelenleg? A beállott szélcsend mit takar: az eredmények hasznosításának intenzív időszaka ez, avagy a munkálatok átmeneti visszaeséséről van szó?

/ Az itt közölt interjú Pamlényi Ervinnel és Ránki Györggyel az év elején, míg Mérei Gyulával néhány hónappal később készült. Ezért igyekeztünk a válaszok ma is aktuális részét kiemelni./

1./ Az eredeti tervekben az szerepelt, hogy 1975-re négy-öt kötet fog megjelenni, Ránki György véleménye szerint azonban legfeljebb egy-két kötet megjelentetéséről lehet csak szó. Szerinte az eltolódás megítélésénél figyelembe kell venni ismét azt a tényezőt, hogy ennek a próbálkozásnak nincsenek jelentősebb hagyományai hazánkban, következésképp az előkészítés munkálataiba hiba csúszott. Ugyancsak jelentősnek ítéli meg azt, hogy a munkálatokban részt vevő szakemberek egy része nem az MTA Tört. Intézetének munkatársa, így az Intézettel szemben nincs formai kötelezettségük, ezzel szemben igen jelentős, más irányú elfoglaltságuk van. A legdöntőbb-

nek mégis azt tartja, hogy a munkálatok során nagy mennyiségű probléma vetődött fel, amelynek megválaszolása nem kis energia-befektetés és időt igényelt. Ugyanakkor minden egyes kötet olyan kollektív munka, amely igen széles szerzőgárdára támaszkodik, ezért a munka összehangolása jóval nagyobb nehézségekbe ütközik. Pamlényi Ervin szerint - tekintettel arra, hogy a tényleges munkálatok csak 1967-ben indultak meg, és 1975-tel kezdődően évente 2-3 kötet fog napvilágot látni, akkor ez nem rossz eredmény. Szerinte az elmúlt időszakra két szempontból is szükség volt. Össze kellett foglalni az eddigi eredményeket és megfelelő szinten pótolni a hiányokat. Mérei Gyula még ezt az időszakot is kevésnek tartja arra, hogy a már meglevő eredmények összefoglalásán kívül a hiányosságokat is úgy pótoljuk, ahogy elvárható lenne, hiszen az új kutatások nem egy esetben új szintézist is igényelnének. Ezen óriási munka elvégzését akadályozza az is, hogy a kutatásokhoz nincs elég ember.

2./ Ránki György a lezajlott vitákat határozottan konstruktivaknak tartja. Véleménye szerint a koncepció egységességének kérdése bonyolult dolog, és csak a kéziratok elkészülte után lehet erről egyértelműen nyilatkozni. Azt mindenképpen le kell szögezni, hogy az egységességet tágabb értelemben kell felfogni, hiszen ekkora szerzőgárdánál az abszolút nézetazonosság lehetetlen, bizonyos határokkal azonban biztosított a koncepció egysége a fő kérdések vonatkozásában. Kifejezetten óvakodnunk kell azonban attól, hogy a marxista történetírást sémákra szükítsük le. A koncepcióval kapcsolatban Mérei Gyula megjegyezte, hogy mivel többféle marxizmus nem létezik, mindig a haladó erők szempontjából, az objektív érdekek oldaláról kell a problémákat megközelíteni, és ehhez mérni az állásfoglalást. A marxista alapállás megtartása mellett előfordulhatnak árnyalatnyi különbségek az egyes kérdések megítélésénél /pl. kiegyezés, Horthy-korszak, reformkor, stb. problémája/, de végül a szerkesztő feladata, hogy a következetes marxista álláspontot az egyes köteteknél érvényesítse. Jelentős probléma viszont a koncepció egységes léte miatt, hogy mivel a kötetek nem sorrendben jelennek meg, egymásra épülésük nem biztosított. Pamlényi Ervin kiemeli, hogy többszerzős kötetről van szó, ami az egységességet ugyan nem feltétlenül se-

giti elő, de a szakszerűséget mindenképpen. Általában az a véleménye, hogy a "tizskötetes" egészében véve a történetírás mai felfogását fogja tükrözni.

3./ Ránki György alapvető követelménynek tartja, hogy a különböző elméleteket a szerzőknek ismerni kell, figyelembe vételeük megítélése azonban az adott szerző feladata. Ezeket az elméleteket feltétlenül jelezni kell, főleg akkor, ha a koncepció lényegét vitatják. A VIII. kötetrel kapcsolatban például a vita az ellenforradalmi korszak megítélésével kapcsolatban bontakozott ki: alkalmazható-e rá a "fasizta" jelző vagy nem? A kötet végén lévő bibliográfia feltünteti, hogy az adott kérdéssel kapcsolatban milyen vitatott nézetek vannak. Az érvek és ellenérvek megtárgyalása kollektív munka, ehhez járul a szerző véleménye; a fölmerült szempontokat azonban semmiképp sem szabad figyelmen kívül hagyni. Mérei Gyula szerint magasabb szinten feltétlenül egyeztetni kell a véleményeket, hiszen aligha lenne szerencsés, ha például a VIII. kötet szerzőgárdája tagadná a "fasizmus" szó létjogosultságát az ellenforradalmi korszakban, a IX. kötet pedig a fasizta Horthy-korszak felszámolásával kezdődne. Pamlényi Ervin hangsúlyozta, hogy a kidolgozásnál fokozott figyelmet fordítanak az egyetemes történeti összefüggések jelzésére. Jelentős feladat a művelődéstörténet jobb kidolgozása, és általában véve leszögezhetjük, hogy minden egyes kötet jelentős előrelépés lesz az adott időszak feldolgozása tekintetében. Ami a szomszéd népek történetírását illeti, eredményeik ismerete feltétlenül szükséges, főleg az V.-VII. kötetknél, ahol a nemzetiségek történetének az eddigi legteljesebb összefoglalását igyekszünk adni.

4./ Ránki György szerint nem megtorpanásról van szó, hiszen bizonyos kötetek nagyjából elkészültek, más kötetekből pedig csak egy-egy láncszem hiányzik. Természetesen belső kötetviták vannak, melyek azonban csak akkor kerülnek nyilvánosságra, ha a teljes kézirat megérkezik; a kötetviták zártkörűek, a szerzők és a szerkesztők maguk szervezik /a viták egy része a történelmi folyóiratokban és kötetvitákban nyomon követhető./ Pamlényi Ervin látszólagosnak tartja a kérdésben említett szélcsendet, hiszen el kellett jönnie ennek az időszaknak is, ti. annak, amikor a konkrét munka folyik. Ezt azonban csak a kéziratok teljes elkészülte után lesz lehetséges lemérni. Mérei Gyula is úgy ítéli meg a helyzetet,

hogy kisebb megtorpanásokkal, de az eddigi eredmények hasznosítása folyik, az átdolgozások, a kiegészítések és a konkrét szerkesztői munka most vette igazán kezdetét.

Bodonyi Ilona
Csernus Sándor

MÉREI GYULA: STRUKTURATÖRTÉNET-KUTATÁS AZ NSZK POLGÁRI TÖRTÉNET-
IRÁSÁBAN

Az Uj- és Legujabbkori Magyar Történeti Tanszék vezetője Mérei Gyula professzor, 1974 tavaszán tartotta székfoglaló beszédét a MTA II. szekciójának közgyűlésén. Előadása megjelent a Párttörténeti Közlemények 1974. 3. 88-119. o. Tudományos munkásságának elismeréseként próbáljuk a mű kivonatos ismertetésével megbecsülésünket kifejezni.

A dolgozat első része áttekintést nyújt az NSZK polgári történetírásában érvényesülő historizmus és a strukturalizmus hiveinek ellentétéről, a kongresszusokon keresztül módosuló erőviszonyokról és a jelesebb képviselők eltérő felfogásáról. Az 1951-es marburgi kongresszuson T. Schieder által kifejtett elvektől, miszerint "közelíteni kell egymáshoz a történelmet és a szociológiát, nem pedig szembeállítani egymással a két tudományág tevékenységét. Ugyanakkor hitet tett a historizmus mellett is, mondván: a historizmus porát sohasem rázhatják le lábukról, és nem is akarhatják." Az 1967-es freiburgi konferencián bekövetkezett hangsúlyeltolódás a strukturatörténet-kutatás hiveinek javára. Az 1970-es kölni kongresszuson már "senki sem lép fel a német historizmus hagyományos formáinak védelmében." Ugyanakkor "valamiféle nyugtalanság, rossz közérzet, bizonytalanság volt érezhető éppen az elméleti és módszertani kérdések terén, feltehetően és nem utolsósorban amiatt is, mert a nyugatnémet oktatási reform tervei történetiség és történelem-ellenességükkel kérdéssé tették magának a történelem oktatásának a helyzetét is."